

УДК 378.016

*Ковальчук О. В.,
к. пед. н.,
старший викладач кафедри
теорії та технології
соціальної роботи
Інституту соціальної роботи
та управління
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова*

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРА СПЕЦІАЛЬНОСТІ “СОЦІАЛЬНА РОБОТА”

Стаття присвячена практичній підготовці студентів спеціальності “Соціальна робота”. Розкрито особливості організації та проведення практики на різних курсах підготовки майбутнього фахівця. На основі теоретичного аналізу уточнено поняття “компетенції” в контексті проходження практики студентами.

Ключові слова: *компетенції, види практики, вимоги до проведення практики.*

Статья посвящена практической подготовке студентов специальности “Социальная работа”. Раскрыты особенности организации и проведения практики на различных курсах подготовки будущего специалиста. На основе теоретического анализа уточнено понятие “компетенции” в контексте прохождения практики студентами.

Ключевые слова: *компетенции, виды практики, требования к проведению практики.*

The article is devoted to practical training of students of specialty “Social work”. The features of organization and practice in different

courses of training future specialist. Based on the theoretical analysis clarified the concept of "competence" in the context of practical training students.

Key words: *competencies, practices, requirements for practice.*

Актуальність. Інтеграція України в європейське суспільство зумовлює перехід традиційної системи освіти до особистісно-компетентнісної, що ґрунтується на професійних функціях спеціаліста та набутих ним компетенцій у процесі роботи, виходячи з яких розробляється формат освітніх програм. За цих умов велике значення приділяється практичній підготовці студентів.

Метою статті є висвітлити особливості організації та проведення практики на різних курсах підготовки майбутнього фахівця.

Проблемі професійно-практичної підготовки студентів у системі вищої освіти завжди приділялась належна увага, зокрема у працях О. Карпенко, Р. Вайноли, В. Бочарової, Н. Клименко, А. Ляшенко, В. Поліщука, В. Сластьоніної, Н. Шмельової та ін.; теоретико-методологічні засади соціальної роботи як наукової теорії, навчальної дисципліни та професійної діяльності розглядаються у працях вітчизняних науковців В. Андрущенко, І. Звереві, А. Капської, О. Холостової, О. Яременко й ін.; деякі аспекти професійної підготовки соціального працівника розкривають Л. Долинська, Д. Годлевська, К. Максимова, В. Нор, В. Орленко, О. Шевчук, К. Якубенко та ін.

Виклад основного матеріалу. Підготовка висококваліфікованого фахівця здійснюється на основі освітньо-професійної програми відповідно до певного освітньо-кваліфікаційного рівня, де практична підготовка виступає важливою й обов'язковою ланкою для забезпечення його конкурентоспроможності та можливості працевлаштування на вітчизняному і європейському ринку праці.

Мету практики визначають, як оволодіння студентами сучасними методами, формами організації в галузі їх майбутньої професії, формування у них, на базі одержаних під час навчання в університеті теоретичних знань та практичної підготовки, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо застосовувати їх у практичній діяльності.

У свою чергу практика студентів передбачає безперервність і послідовність її проведення при одержанні потрібного достатнього обсягу практичних знань та набуття професійних компетенцій.

Як стверджує М. Головань, поняття “компетенції” фіксує коло заданих зовні цілей і способів діяльності, тобто відображує переважно соціальний бік діяльності суб’єкта. Так, у професійній діяльності компетенція суб’єкта визначається посадовими обов’язками й посадовою інструкцією, а в системі освіти – цілями навчальної діяльності суб’єкта освіти та навчальним планом. Компетенція характеризує явища зовнішні по відношенню до суб’єкта і такі, що є для нього об’єктом опанування [1].

Формування компетенцій здійснюється на основі змісту навчальної програми. Професійні компетенції, зазвичай, мають узагальнений характер, а також визначаються вимогами конкретних професійних стандартів професії.

Російські науковці О. В. Садон, Є. О. Могілевкін у структурі професійних компетенцій виділяють такі компоненти:

- ✓ когнітивний, що розглядає структуру інтелекта;
- ✓ мотиваційний, у якому виділяють життєві установки, професійні інтереси та мотиваційні фактори;
- ✓ особистісний, що висвітлює особистісні характеристики суб’єкта [5, с. 30].

Як зазначається у Листі Міністерства освіти і науки України “Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти” від 31.07.2008 р. №1/9-484, до структури компетенцій входять соціально-особистісні, загальнонаукові, інструментальні, що відносяться до загальних, та професійні компетенції, які поділяються на загальнопрофесійні та спеціальнопрофесійні [4].

Саме набуття останніх, а саме професійних компетенцій, здійснюється під час проходження практики студентами.

Практична підготовка студентів спеціальності “Соціальна робота” має певні особливості, що пов’язані, перш за все, з процесом професійної самоідентифікації щодо усвідомлення здатності працювати у цій сфері із застосуванням етичних цінностей, прийняттям умов праці.

Підготовка соціального працівника у виші повинна відповідати низці вимог, серед яких [3]:

- розвиток творчої спрямованості особистості студента через посилення творчої складової;
- підготовка до входження в систему професійної діяльності “людина-людина” й успішної адаптації в ній;
- створення умов для навчання методам саморегуляції, самоорганізації, самодисципліни;

- створення умов для формування професійно орієнтованих особистісних якостей і позитивного образу професійного майбутнього як основи професійної самореалізації.

Практика проводиться в органах, установах і організаціях системи соціального захисту населення (центри зайнятості, територіальні центри); охорони здоров'я (корекційно-реабілітаційні, лікувально-профілактичні установи); соціальних службах, кризових центрах, соціальних притулках, центрах допомоги сім'ї та дітям; службах культурного дозвілля (підліткові клуби, будинки дітей і юнацтва та ін.); державних структурах і громадських організаціях.

Варто зазначити, успішній організації практики в значній мірі сприяє тісний взаємозв'язок інституту, кафедри з соціальними службами й організаціями, які є базами проходження практики студентів.

Керівники та спеціалісти соціальних служб (організацій) беруть участь як в організації, так і відповідно у виконанні програми практики. З керівниками баз практик узгоджуються зміст програм, кількість студентів, які направляються в соціальні служби. Такий підхід сприяє наближенню теорії до практики, викликає інтерес у студентів і сприяє акумуляції досвіду. Важливо підкреслити, що підготовка соціального працівника, який працює в конкретній ситуації, з конкретним клієнтом вимагає розуміння нагальних проблем клієнтів, уміння орієнтуватися в певних, швидко мінливих обставинах. У зміст програми практик включаються напрями діяльності, що сприяють виробленню стилю поведінки фахівця, який обумовлений сукупністю особистісних і професійних якостей, ціннісних орієнтацій і інтересів і робить вирішальний вплив на результативність соціальної роботи.

На практиці студенти відпрацьовують методики і технології соціальної діагностики, соціальної адаптації та корекції, за допомогою консультанта проводять бесіди з клієнтами, вчать давати оцінки проблемам клієнта. Вони беруть участь у соціологічних дослідженнях, які дозволяють скласти соціальні портрети окремих категорій громадян. У ході практики студент має можливість проаналізувати стан соціальної роботи з населенням, соціальні програми та проекти. Така діяльність сприяє оволодінню вміннями виявляти потреби і характер соціальної допомоги клієнтам, здійснювати індивідуальний підхід до соціальної роботи.

Навчальний план за освітньо-кваліфікаційним рівнем "бакалавр" спеціальності "Соціальна робота" передбачає багатоступеневу організацію проведення практики, де першим етапом є навчальна професійно-орієнтована практика.

Метою цього виду практики є забезпечення зв'язку отриманих теоретичних знань із дисциплін соціального спрямування з реальним процесом надання соціальних послуг і формування навичок аналізу й узагальнення досвіду організації профілактичної та патронажної роботи.

Слід зауважити, що серед особливостей проведення навчальної професійно-орієнтованої практики I–III курсів є її проходження паралельно з вивченням основних нормативних дисциплін професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Вона сприяє співвіднесенню та встановленню взаємозв'язку теоретичних знань, набутих у процесі навчання, та реальної практики соціальної роботи.

Завдання практичної підготовки майбутніх соціальних працівників ми вбачаємо в демонстрації кращих зразків професійної діяльності на прикладі оптимального розв'язання типових завдань і можливостей новаторського, творчого, нестандартного вирішення соціально-педагогічних проблем, у визнанні й пізнанні себе як людини, яка здатна професійно вирішувати проблеми інших людей.

Практична підготовка майбутніх соціальних працівників здійснюється з урахуванням таких принципів: тісного взаємозв'язку між теоретичним навчанням і практичною підготовкою, науково-творчого характеру практичної підготовки, послідовності, наступності, динамічності, поліфункціональності, перспективності, свободи вибору, співробітництва.

Формування професійних компетенцій майбутніх соціальних працівників під час проходження практики передбачає виконання попередньо таких завдань:

- ✓ оволодіння навиками встановлення контакту з клієнтом;
- ✓ засвоєння знань і цінностей у галузі соціальної роботи при проведенні аналізу соціальних проблем, разом із визнанням їхньої взаємопов'язаності, взаємозалежності та зв'язності;
- ✓ оволодінням навиками аналізу та виокремлення структурних компонентів та окремих аспектів діяльності соціального працівника;
- ✓ ознайомлення з сучасними вимогами ведення документації соціальним працівником;
- ✓ ознайомлення з особливостями профілактичної та патронажної роботи.

Таким чином, практична складова професійної підготовки майбутніх соціальних працівників передбачає неперервну, навчальну професійно-орієнтовану та виробничу стажерську практики, що відображають взаємозв'язок набутих теоретичних знань із реальним процесом

надання соціальних послуг на I–III курсах і застосування набутих вмій та навичок в практичну діяльність на IV–V курсах.

У ході навчальної практики I–III курсу студенти осмислюють особливості соціальної роботи з різними категоріями населення, функції соціального працівника, поглиблюють знання з вікової, соціальної психології, теорії соціальної роботи. Вони опановують практичні навички в процесі роботи з документами, спілкування з клієнтами, накопичують уявлення про зміст проблем соціальної роботи.

На IV курсі під час виробничої практики інтегруються знання в галузі технологій соціальної роботи, вивчаються проблеми соціального управління, поглиблюються знання щодо соціального законодавства, організаційних структур соціальної сфери. Мета практики – підготовка студентів до цілісного виконання функцій соціального працівника. Необхідно відзначити, що студенти під час практики проводять експериментальні дослідження в рамках написання курсових і дипломних проєктів. Результатом є постійне впровадження результатів досліджень студентів у діяльність соціальних інститутів. У ході практики також відпрацьовуються вміння та навички в галузі соціального консультивання, діагностування, проєктування; удосконалюються комунікативні вміння, освоюються основи організаційно-управлінської діяльності.

У період практики важливе значення надається навчально-дослідній роботі студентів. Практикантам даються індивідуальні завдання, які стимулюють застосування теорії соціальної роботи. Керівник практики погоджує з керівниками соціальних служб-об'єктів практики порядок її проведення, проводить підготовчу та інструктивно-методичну роботу з керівниками відділів соціальних служб, здійснює координацію діяльності студентів.

Вища базова цінність суспільства – людина, незалежно від її фізичного, професійного, соціального, матеріального статусу. У практичній соціальній роботі активну роль відіграють етичні норми, які є постійним внутрішнім регулюючим фактором професійної діяльності. Діяльність соціального працівника повинна здійснюватися задля справедливості та добра, громадського й особистого блага, відповідати вимогам пануючої в суспільстві моралі, очікуванням суспільства щодо професії та її окремих представників.

Проходження практики сприяє вдосконаленню етичних і професійних якостей соціального працівника, який у процесі надання допомоги проявляє милосердя, участь, розвиває емпатійні якості.

В цілому, проходження практики сприяє формуванню умінь у студентів визначати проблеми індивідів, груп людей з урахуванням їх соціально-психологічних особливостей, аналізувати процес і результати власної праці, використовувати різні методи, технології, інструментарій соціальної роботи у практичній діяльності з різними категоріями клієнтів.

Висновки. Практика студентів передбачає безперервність і послідовність її проведення при одержанні потрібного достатнього обсягу практичних знань та набуття професійних компетенцій відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня.

Література

1. Головань М. Нова педагогічна думка / М. Головань [Електронний доступ]. – № 1. – 2012. – Режим доступу:

http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7681/1/Головань_2012_Нова_пед_думка_1_PDF.pdf. – Назва з екрана.

2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / Т. Ф. Алексеєнко та ін. ; за заг. ред. проф. І. Д. Звереві ; Ін-т пробл. виховання НАПН України [та ін.]. – 2-ге вид. – К. ; Сімф. : Універсум, 2013. – 535 с.

3. Карпенко О. Г. Теорія і практика професійного становлення соціального працівника : навч. посіб. для студентів ВНЗ / О. Г. Карпенко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т соц. роботи та упр. – К. : Слово, 2014. – 420 с.

4. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України від 08.04.1993 р. / Міністерство освіти України // Студент і закон. – № 93. – К. : Четверта хвиля, 1997. – С. 122–137.

5. Садон Е. В. Профессиональные компетенции как психологический фактор деловой карьеры выпускника вуза / Е. В. Садон, Е. А. Могилевкин // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 10. – С. 28–32.